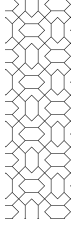

CITATION

Ümit Harun AKKAYA, "Model Human Perception in Y Generation Theology Students", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 15, 15 (2019/15) pp. 43-84.

Y KUŞAĞI İLAHİYAT ÖĞRENCİLERİNDE MODEL İNSAN ALGISI

Model Human Perception in Y Generation Theology Students

Ümit Harun AKKAYA

Dr. Öğr. Üyesi

Kayseri Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

Assist Prof.,

Kayseri University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences.

harunakkaya@kayseri.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9351-9711.

Öz

Bu çalışmada kuşaklarla ilintili olarak oluşturulmuş sınıflandırmalar çerçevesinde Twenge ve diğerlerinin yaklaşımı esas alınmak suretiyle Y kuşağının model insan algısı Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri evreninde ele alınmıştır. Araştırma ile Y kuşağı sınıflaması içerisinde değerlendirilen 1982-1999 arası doğumlu ilahiyat fakültesi öğrencilerinin model insan bağlamındaki bilgi, düşünce ve tutumları incelenmiştir. Y kuşağının model insan olarak Hz. Muhammed konusundaki yaklaşımları, peygamber dışında bir model kabul edilip edilmeyeceği noktasındaki kanaatleri, model insanı nasıl tanımladıkları, model insanın toplumsal yapı içindeki yeri ve önemi konusundaki yaklaşımları, model insanların olmasının benlik ya da özgürlük alanına istenmeyen bir müdahale olarak algılanıp algılanmadığı, kendileri için bir model olup olmadığı, var ise modelin niteliği hatta gerekliliği konusundaki düşünceleri ve tüm bunların cinsiyet, ekonomi, dinî bilgi düzeyi, okunan sınıf düzeyi ve sosyal medya alışkanlıkları gibi bağımsız değişkenlerle ilintisi ışığında ortaya konması araştırmanın temel amaçları arasında sıralanabilir. Diğer yandan X kuşağı içinde yer alan öğretim üyeleriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış; hocaların Y kuşağı kategorisindeki ilahiyat öğrencilerine bakışı, bağlantılı olarak öğrencilerin X kuşağındaki hocalara bakışı; iki kuşak arası farklılıklar ve benzerlikler, bu anlamda din olgusunun bu iletişim ortamını ne şekilde düzenlediği araştırılmış; kültürel ortamın ürünü sayılabilecek kuşakların niteliklerinin taşınmasında dinin fonksiyonunun hangi ekseninde ortaya çıktığının anlaşılması bakımından kullanılabilir verilerle ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, toplum, ilahiyat, y kuşağı, model insan.

Model Human Perception in Y Generation Theology Students

Abstract

In this study, the model human perception of generation Y was taken into consideration in the universe of Yozgat Bozok University Theology students based on the approach of Twenge et al. With this research, knowledge, thoughts and attitudes of the students

KAYNAKÇA

Ümit Harun AKKAYA, "Y KUŞAĞI İLAHİYAT ÖĞRENCİLERİNDE MODEL İNSAN ALGISI", *Bozok Üniversitesi*

İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER], 15, 15 (2019/15) ss. 43-84. **Makale Geliş T.:** 03/02/2019 **Kabul T.:**

12/06/2019 **Makale Türü:** Araştırma Makalesi.

of Faculty of Theology, born between 1982-1999, evaluated in the Y generation classification were examined in the context of model human. Generation Y approaches to the Prophet Muhammad as a model man, conviction about whether or not to accept a model other than the prophet, how they define the model man, their approach to the role and importance of model man in the social structure, whether the model people are perceived as an undesirable intervention in the field of self or freedom. The aim of the research is to determine whether it is a model for themselves or not, and if so, the nature and even the necessity of the model and all of these in relation to independent variables such as gender, economy, religious knowledge level, class level and social media habits. On the other hand, semi-structured interviews were conducted with faculty members in the X generation; teachers' view of divinity students in Y category, students' view of teachers in generation X; differences between two generations similarities, in this sense, how the phenomenon of religion regulates this communication medium was investigated; the data that can be used to understand the axis of the function of religion in carrying the qualities of the generations that can be considered as the product of the cultural environment were obtained.

Keywords: Sociology of Religion, society, theology, y generation, model human.

GİRİŞ

Model olarak öğrenme, özellikle insan hayatının ilk aşamalarında bireyi hayata hazırlayan ve onun hayata tutunmasını sağlayan temel unsurlardandır. Yetişkinlik döneminde niteliği ve kapsamı her ne kadar değişse de model alma süreçlerinin bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Ahlaki, dinî, siyasal, kültürel aktarım odaklı, hayatı kolaylaştıran ya da zorlaştıran, olumlu ya da olumsuz, tercihleri belirleyen motivasyonlara bağlı biçimde ortaya çıkan modellemeler ve model insanlardan söz etmek yanlış olmaz. Bireyin bilgi, tutum, inanç ve değerleri ile de bağlantılı olarak ortaya çıkan bakış açıları, yeni inançları ve yaşayış biçimini, toplumda üstlendiği ve benimsediği rolleri, hayatını kurgularken kullandığı referansları, “model alma” ya da “model insan” kavramları ile ilişkisi içinde de ele almanın gerekliliği ortadadır. Bu çalışmada kuşaklarla ilintili olarak oluşturulmuş sınıflandırmalar çerçevesinde Y kuşağının “model insan” algısı, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri evreninde ele alınmıştır. Çalışmada “İlahiyat Fakültesi Öğrencileri ve Model İnsan Algıları” başlığı da seçilebilirdi. Bununla beraber sonuçların belli bir sınıflandırma ekseninde ortaya çıkacak olması; sıkça dillendirilen eski-yeni kuşak ve aralarındaki farklılıklar söylemi, bu söylemin araştırma evreninde ortaya çıkış biçimindeki olası aykırılık; ilaveten bunun araştırmaya katabileceği özgünlük de dikkate alındığında çalışmanın kuşak sınıflamaları üzerinden gitmesinin uygun olacağı

kanaatine varılmıştır. Araştırma ile Y kuşağı sınıflaması içerisinde değerlendirilen 1982-1999 arası doğumlu ilahiyat fakültesi öğrencilerinin “model insan” bağlamındaki bilgi, düşünce ve tutumları incelenmiştir. Y kuşağının model insan olarak Hz. Muhammed konusundaki yaklaşımları, peygamber dışında bir model kabul edilip edilmeyeceği noktasındaki kanaatleri, model insanı nasıl tanımladıkları, model insanın toplumsal yapı içindeki yeri ve önemi konusundaki yaklaşımları, model insanların olmasının benlik ya da özgürlük alanına istenmeyen bir müdahale olarak algılanıp algılanmadığı, kendileri için bir model olup olmadığı, var ise modelin niteliği hatta gerekliliği konusundaki düşünceleri ve tüm bunların cinsiyet, ekonomi, dinî bilgi düzeyi, okunan sınıf düzeyi ve sosyal medya alışkanlıkları gibi bağımsız değişkenlerle ilintisi ışığında ortaya konması araştırmanın temel amaçları arasında sıralanabilir. Kişisel nitelikler, tutum ve edimler bakımından kuşaklar arasında farklılıklar olabildiğini gösteren bilimsel çalışmaların yanında (Strauss - Howe, 1991; Twenge v.dğr., 2010; Smola - Sutton, 2002; Benson - Brown, 2011; Egri - Ralston, 2004); belirgin farklılıklar bulunmadığı ve böylesi bir ayırımın net biçimde ortaya konamayacağı yönünde çalışmalara da rastlanmaktadır (Costanza v.dğr. 2012; Giancola, 2006; Parry - Urwin, 2010; Macky v.dğr. 2008).

Araştırma problemi ve alt problemler: Dinî eğitim alan Y kuşağında ki Bozok İlahiyat öğrencilerinin model insan olma bağlamındaki bilgi, tutum ve yaklaşımlarının araştırılması araştırmamızın temel problemi- dir. Bu çerçevede ortaya çıkan alt problemler şunlardır:

–Bozok İlahiyat öğrencilerinin Y kuşağının genel özelliklerini taşıyıp taşımadıkları

–Bozok İlahiyat öğrencilerinin model olma hususunda net bir duruş geliştirip geliştirmedikleri

–Alınan dinî eğitimin model oluş ile ilintili tercihler noktasındaki etkisi

–Model insan olma konusundaki toplumsal bakışın ilahiyat öğrencisi üzerindeki etkisi ve sonuçları

–Bozok İlahiyat öğretim elemanlarının model insan olma konusundaki bakışları ve bunun öğrencilere olası etkisi

Çalışma evren ve örnekleme uyumu, diğer yandan genel kuramsal

bakışımıza entegrasyonundaki kolaylık da göz önüne alınarak çalışmada, Twenge v.dğr. tarafından günümüz ticari ve sosyal koşullarına daha uygun olması bakımından tercih edilen tarih aralığı ve kuşak sınıflaması esas alınmıştır (Twenge - Campbell, 2008; Twenge v.dğr., 2010a; Twenge, 2010b). 2018 yılı ekseninde çalışma evreni düşünüldüğünde eğitim süreci devam eden ilahiyat fakültesi öğrencilerinin büyük bir bölümünün Y kuşağı içerisinde değerlendirilebileceği görülmektedir. Diğer yandan kısmi de olsa karşılaştırma amaçlı nitel yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla çalışmaya dâhil edilen öğretim üyelerinin de büyük ölçüde X kuşağı içinde bulunmaları, kuşakların karakteristikleri de dikkate alındığında ideal bir sınıflama olacağı kanaati oluşturmuştur.

Araştırma konusu ile ilintili yeterli düzeyde literatür oluşmamıştır. Mevcut literatür, çoğunlukla ABD eksenli iş hayatı odaklı çalışmalara dayanmaktadır. Bu durum, çalışma için zorluklar ortaya çıkarmıştır (Gürbüz, 2015). Sahada çoğunlukla iş yaşamı, liderlik, iş motivasyonu ve iş tatmini gibi çalışma hayatı odaklı çalışmaları görmek mümkündür. Türkiye’de de son dönemde özellikle Twenge v.dğr. yaklaşımlarını esas alan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, özellikle iş hayatı ve tüketim alışkanlıklarını merkeze alarak yapılmıştır (Sümer, 2017; Toruntay, 2011; Koç - Öztürk, 2015; Altuntuğ, 2012; Özer v.dğr., 2013).

Kuşak ya da jenerasyon kavramı, kültürel ortamdan bağımsız düşünülemediği gibi sosyolojik bakış açısı olmadan da anlaşılabilir. Bununla beraber din ve inanç olgusu da kuşak olgusu ile birlikte düşünülmesi gereken bir olgu olup hassaten din sosyolojisi alanında da kuşak farklılıklarını odağa almış çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Her ne kadar Yozgat özelinde yapılan bu çalışma tüm ilahiyat öğrencileri ya da bağlantılı biçimde öğretim üyeleri ile ilgili kapsayıcı bir söylem iddiasında olmayacak ise de benzer nitelikte çalışmaların bulunmayışı, çalışma ile alana katkı sağlanabileceği kanaatini pekiştirmektedir.

Yakın gelecekte özellikle iş yaşamının neredeyse tamamında yer alacak olan Y kuşağının gerek beyaz gerekse mavi yaka çalışanlarının liderlik algılamaları; kendi iş tatmin düzeyleri ve motivasyonları (Koç - Öztürk, 2015, 85) açısından Y kuşağı içerisinde yer alan ilahiyat öğrencilerinin inceleme konusu hâline getirilmesi elzemdir. Y kuşağı ilahiyat öğrencilerinin gelecekte imam hatiplik, din kültürü öğretmenliği,

müftülük, vaizlik, Kur'an kursu öğreticiliği, hatta din hizmetleri ataşeliği gibi alanlarda çalışıp toplumla muhatap olacakları, dinî hizmet verecekleri düşünüldüğünde ilgili kuşağın derinlemesine incelenmesinin gereği ortadadır. Yine çalışma ile sadece ilahiyat öğrencilerinin model insan algısı değil, aynı zamanda aldıkları dinî eğitim de düşünüldüğünde ilgili kuşak sınıflaması özelliklerini ne kadar taşıdıkları ya da taşıyamadıkları sorusu da araştırmadaki yerini almıştır.

2018 yılı TÜİK verilerine göre ülkemizde 0-14 yaş aralığında 19.184.329; 15-64 yaş aralığında 55.633.349; 65 ve üzeri yaş aralığında ise 7.186.204 vatandaş bulunmaktadır. X ve Y kuşağının 20-54 yaş aralığında olduğu düşünülürse ülkemiz bazında ilgili kuşakların büyük oranlarda olduğu anlaşılmaktadır. Genç ve orta yaşın dinamik iş gücü potansiyeli düşünüldüğünde konunun ülkemizde daha fazla ilgi görmesi ve araştırma konusu hâline getirilmesi kaçınılmaz görünmektedir.¹ Her ne kadar sosyoloji ve ilahiyat alanında konu ile ilintili çalışma sayısı yeterli değilse de yeni çalışmalara ışık tutabilecek, çoğunlukla yabancı kaynaklı kısmen Türkiye'de yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Özer v.dğr., 2013, 123-124; Arslan - Staub, 2015, 5-6).

Araştırma, ağırlıklı olarak nicel yöntemle kurgulanmıştır. Diğer yandan nitel yöntemden de istifade edilerek karma bir araştırma modeli ortaya konmuştur. Bu çerçevede araştırmanın nicel boyutu ekseninde varsayım ve temel hipotezler oluşturulmuş, verilere ulaşma aracı olarak anket tekniği tercih edilmiş, hipotezlerle uyumlu anket soruları hazırlanmış ve belirlenen örnekleme uygulanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda (Özdemir, 2010, 11-17) ise derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlemler hem hipotezlerin oluşmasına katkı sağlanmış hem de hem de ilgili teknikler sonuçların kapsamı ve geçerliliği açısından tamamlayıcı bir unsur olmuştur (Altun - Yazıcı, 2014; Day, 1998; Yılmaz, 2013).

Araştırma, Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur. Üniversite bünyesinden Y kuşağı mensubu dinî eğitim alamayan öğrenciler de karşılaştırma yapabilmek adına çalışmaya dâhil edilebilirdi, ancak bunun çalışmanın kapsamını fazlaca genişleteceği varsayılmıştır. İlaveten çalışmanın ilahiyatlar ve ilahiyat öğrencileri

¹ TÜİK, Nüfusa dayalı istatistiksel veriler, erişim: 5 Mayıs 2019, www.tuik.gov.tr.

ekseninde yapılan çalışmalara daha önce irdelenmemiş bir başlıkla veri sağlayarak katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırma evreni Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri, örneklem ise Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Y kuşağı sınıflaması içinde olanlarıdır. Örneklem, Y kuşağı içerisinde yer alan 1982-1999 arası doğumlu farklı sınıf seviyelerinden öğrenciler arasından tesadüfi seçimle oluşturulmuştur. Yine nitel görüşmeler, X kuşağı içerisinde yer alan 1965-1981 arası doğumlu öğretim üyelerinden kabul eden 6'sı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesinin oluşturulması sonrasında, Y kuşağı kapsamında yer alan öğrencilere yönelik anket uygulanmıştır. Anket içerisinde demografik özelliklere yönelik soruların yanında, öğrencilerin Y kuşağı özelliklerini taşıyıp taşımadıklarına, model insan kavramı eksenindeki bilgi, duygu ve düşüncelerine yönelik sorulara da yer verilmiştir. Anket verileri SPSS programına girilmiş ve sonuçlar farklı demografik etkenler çerçevesinde raporlanmıştır. Diğer yandan karşılaştırma imkânı oluşturması bakımından X kuşağı içerisinde yer alan öğretim üyeleri ile yapılan mülakatlarla elde edilen veriler de betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiş, ardından nicel verilerle karşılaştırılarak değerlendirme ve raporlama sürecine dâhil edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde teorik çerçeve çizilmiş, ikinci bölümde içerisinde gerek Y kuşağı temel özellikleri ile ilgili gerek model insan kavramını merkeze alan gerekse dinî ahlaki yaklaşımların sınırlarını belirlemeye yönelik soruların sorulduğu anketten elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Ayrıca anket evrakı sonunda yer alan katılımcı görüşleri bölümündeki konu ile ilintili dikkat çekici ifadeler de çalışmanın bulguları arasında yerini almıştır. Üçüncü bölümde X kuşağında yer alan Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri ile yapılan mülakatlara dayalı bulgular yorumlanmıştır. Son olarak ulaşılan sonuçlar ve yapılan çıkarsamalar sonuç bölümünde aktarılmıştır.

1. KUŞAK KAVRAMI

Kuşak; Türk Dil Kurumu sözlüğünde, aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntı

ve yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu olarak tanımlanmaktadır.² Genel manada dünya üzerinde iktisadi ve toplumsal hareketlerle şekillenmiş zaman aralıklarına kuşak adı verilmektedir (Clement, 2009, 363). Yetişme biçimleri ve içinde buldukları ortamda ortaya çıkan dönüşümlere bağlı biçimde kuşak olarak da adlandırılan jenerasyonlar arasında, gerek karakter gerek çalışma şekilleri gerekse beklentiler bazında önemli ayrılıklar görülmektedir (Keleş, 2011, 131). Kuşak, benzer yaş ve yaşam dönemlerini paylaşan ve belirli bir dönemin olay ve eğilimleri tarafından şekillendirilmiş insan topluluğunu ifade etmede kullanılmaktadır. Her kuşağın kendine has nitelik, değer, tutum, etkin ve zayıf tarafları vardır (Lower, 2008, 80). Jenerasyonlar ile ilgili tanımlamalar söz konusu olduğunda kohort (cohort) kavramının da kullanıldığı görülmektedir. Kohort (cohort) kavramı dilimizde de zaman zaman kullanılmakta olup Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri sözlüğünde, bireylerin bir veya daha fazla ortak özelliklerine göre gruplandırılması şeklinde tanımlanmıştır.³ Öncü çalışmaları yapan (Inglehart, 1977; Sessa v.dğr., 2007; Strauss - Howe, 1991b, 44) gibi isimler, çalışmalarında kohort (cohort) kavramını kuşak anlamında kullanmıştır.

Kuşak ya da jenerasyon kavramlarını kullanarak ortaya konan sınırların belirginleşmesi ve toplumun unsurları arasında ötekileştirme ya da kategorize ederek iletişim alanı dışına taşıma gibi istenmeyen sonuçlarla karşılaşılabilmesi olasıdır. Bu olasılığa dair eleştiriler söz konusu olabilse de böylesi bir ayırımın toplumu daha iyi anlayabilmek adına bilimsel bir mantıkla ortaya konmasının gerekçesi de anlaşılabilir. Diğer yandan temelde Amerikan toplumu özelinde öncül çalışmaları gerçekleşen kuşaklara dayalı bu tür bir kategorik ayırımın diğer kültürlerle ne derece uyumlu olabileceğine (Gürbüz, 2015, 40) dair soruların da varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Her ne kadar kültürler arası birebir uyumdan söz edilemese de toplumumuzu din ekseninden daha iyi anlayabilmeye sistematik bir bakışla değeren-

² Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, erişim: 05 Mayıs 2019 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts.

³ Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, Sözlük, erişim: 05 Haziran 2019 <http://sozluk.gov.tr/>.

dirme noktasında katkı sunacağını düşünüyoruz. Ayrıma gidebilmek adına belki de basitleştirip daha kolay anlamak adına kuşak farkı tanımlamasının ortaya çıktığı düşünülebilir.

Hızlı teknolojik gelişme ve yenilikler, geçmişle kıyaslandığında değişen değerler, bu değişim ve yeniliklerin geçmişle kıyaslandığında yüzlerce yıl içerisinde değil, sıklıkla birkaç yıl içerisinde gerçekleşiyor olması kuşak sorunsalını gündeme taşımaktadır (Çetin Aydın - Başol, 2014, 2). Aynı kuşak mensubu bireyler, aynı yıl aralıklarında doğduklarından dolayı kuşak mensuplarının tutum ve davranışları genellikle benzer olaylara verdikleri birbirine yakın tepkilerle biçimlenmektedir (Çetin Aydın - Başol, 2014, 2). Çoğunlukla ekonomik ve toplumsal hareketlere bağlı biçimde ortaya çıkmış olan zaman aralıkları, bireylerin yetişme biçimleri ve muhatap oldukları farklı çevresel faktörler, kuşakların belirleyici özelliklerinin ortaya çıkmasında önemli birer etken olarak görülebilir (Keleş, 2011, 129).

Günümüzde pek çok kuşağın aynı zaman diliminde yaşıyor olması, karşılıklı ilişki ve etkileşim düşünüldüğünde geçmişe nazaran (Çetin Aydın - Başol, 2014, 2) karmaşık ilişkiler bütününe işaret eden bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Geçmişte kuşaklar arası zaman farklılıkları teknolojik gelişimle bağlantılı biçimde ciddi manada uzarken, günümüzde hızlı teknolojik gelişim ve dönüşümler, buna bağlı olarak sosyal yapıda ortaya çıkan hızlı değişim (Hedström, 2006; Greenfield, 2016; N. Eisenstad, 1964), zamanı ve farklılaşmayı hızlandırmıştır denebilir.

Çoklu kuşak kuramı öncülerinden Mannheim, travmatik tarihsel olayların nesiller arası bir bilinç yaratılmasındaki rolünü vurgulamıştır. Her türlü travmatik olay nesiller arası bilinci şekillendirebilirken, özellikle savaşlar önemli bir noktada görünmektedir (Mannheim, 1972). Yine kurama göre, farklı zaman ve devirlerde büyüyen ve büyüdüğü dönemin sosyal, tarihî, kültürel ve siyasi olaylardan etkilenen kuşaklar, farklı inanç, değer, tutum ve beklentilere sahip olmakta, tüm bu farklılıklar da çalışma yaşamını etkilemektedir (Inglehart, 1977). Kuşakların farklılaşması noktasında uluslararası düzeyde Vietnam Savaşı, sivil haklarının gelişimi, Kennedy suikastı, cinsel devrim, büyük bunalım, kadın hareketleri, Ay'da ilk yürüyüş, büyük ekonomik krizler, sosyal yapıdaki

hızlı değişimler, teknoloji ve iletişim alanındaki değişimler, komünizmin düşüşü gibi olaylar zikredilmektedir (Adams, 2000'den akt. Sessa v.dğr., 2007; Inglehart, 1977, 16; Inglehart, 1977, 364; Jurkiewicz - Brown, 1998, 22; Twenge, 2010).

Türkiye'de ise ihtilaller, çok partili dönem sancıları, sağ-sol çatışması, üniversite olayları, kadınların yoğun olarak iş hayatına katılımları, cep telefonunun hayatımıza girmesi, köyden kente göç, televizyonun hayatımıza girişi gibi önemli olaylar, kuşaklar arası farklılaşma noktasında önemli birer dönemeç olarak görülmektedir (Gürbüz, 2015, 41-42, 53; Adıgüzel v.dğr., 2014, 172-173; Kalaycı - Kökçel, 2017, 83). Bu noktada Türkiye'nin Batı'dan farklı, kendine özgü birtakım tarihî, siyasi ve kültürel özellikleri olduğuna göre, Türkiye'deki kuşak olgusu ve kuşak gruplarının tanımlanmasına ilişkin daha fazla sistematik ve bilimsel çalışmaya da ihtiyaç olduğu inkâr edilmez bir gerçekliktir (Gürbüz, 2015, 53).

Günümüz dünyasında teknolojik değişim ve gelişimin ürettiği yeni iletişim araçları ve özellikle sosyal medya unsurları bireylerin tüm hayat tarzına yansımaktadır. Bu etki, her bir kuşak için farklı biçim ve oranlarda ortaya çıkabilmektedir. Aynı yıllar arasında doğup aynı dönemin sosyo-kültürel özelliklerini yaşayan bireyler, üyesi oldukları kuşağa nitelik ve tutumlar geliştirerek bu etkilenme sürecini birlikte deneyimlemektedirler (Sümer, 2017, 12).

Özellikle 1982 sonrası doğan ve Y kuşağı olarak isimlendirilen yeni kuşağın çalışma hayatına girişiyle beraber kuşaklar arası farklılıklar meselesine gösterilen ilgide de artış gözlenmiştir. Kuşakların tutum ve değerlerinin farklılığına dair algı ve inanç, bazı araştırmacı ve eğitimciler tarafından gündemde tutulmaktadır (Gürbüz, 2015, 52-54). Diğer yandan iş ahlakı, motivasyonu ve bireysel değerlerdeki farklılıklara yönelik daha fazla sistematik ve bilimsel çalışma yapmanın alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kuşak ibaresi, sosyolojik kuramda kuvvetli bir zemine sahiptir, ancak iş değerlerinde kuşağa bağlı farklılıklarının bilimsel ve deneysel argümanları karışıktır. Birçok değerlendirme “nesil” ve “yaş” arasındaki ayrım da başarısızdır (Akdemir v.dğr., 2013, 13). “Sosyolojik bir olgu olan kuşağı tümüyle kültürel bağlamdan bağımsız değerlendirmek ne

kadar doğru?” sorusu da önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır (Özer v.dğr., 2013). İnkâr edilemez bir olgu olarak kuşakların oluşumunda o dönemde yaşanan önemli toplumsal ve politik olayların etkisi bulunmaktadır (Bulgan - Göktaş, 2016, 27).

Konuya olan ilgiyi göstermesi bakımından Google arama motorunda “generational differences in the workplace (çalışma alanında jenerasyon farklılıkları)” kelimesi ile arama yapıldığında yaklaşık 6.000.000 (Gürbüz, 2015, 52) adet arama neticesi ile karşılaşılmaktadır. Türkçe “kuşak farklılıkları” aramasında 1.280.000 sonuç, “çalışma ortamında kuşak farklılıkları” aramasında ise 401.000 sonuç görülmektedir.

Kuşaklar konusunda kesin ve belirgin sınırlar çizmek güç görünmektedir (Strauss - Howe, 1991, 17-18). Özellikle kuşakların nasıl farklılaştırıldığı, araştırmacıların en çok hangi sonuçların olduğuna inandığı tarihsel olaylara bağlıdır. Buna göre kesin sınırlamalar, ulus ve kültürlerle göre de değişmelidir; çünkü farklı bölgeler farklı olaylara maruz kalır (Moss, 2016). Her jenerasyonun kendine göre güçlü ve zayıf yanları bulunabilir (Strauss - Howe, 1991, 17).

Kuşaklar arası farklılıklar bulunmaktadır (Krywulak - Roberts, 2009, 9-12; Reeves - Oh, 2007), ancak bu farklılıklar, pek çok değişkene bağlı olarak net biçimde ortaya konamayabilir. Yaş, ekonomi (Taylor, 2008, 13-15), kültür, teknoloji, gelenek-görenekler, sanayileşme (Lester v.dğr. 2012, 343-344) gibi etkenler kuşaklar arası çizgileri kimi zaman kalınlaştırırken kimi zaman da belirsizleştirmektedir (Aydın - Başol, 2014, 4-5; Çetin - Karalar, 2016, 163; Deneçli - Deneçli, 2013, 1). Nitekim X kuşağı içerisinde yer alan öğretim üyeleri (Arslan - Staub, 2015, 5) ile yapılan mülakatlarda da bu hususa vurgu yapılmıştır. Ancak kuşaklar, genellikle dönemin kültürel özelliklerinden izler taşımaktadır (Deneçli - Deneçli, 2013, 1).

Kuşaklar arası farklılık ve benzerlikleri ortaya koyması bakımından farklı kaynaklardan derlenen bir tablo aşağıda verilmiştir (Taylor, 2008, 10; Caranyagan, 2019, 1-11; Reeves - Oh, 2007, 299; Deneçli - Deneçli, 2013, 1; Çetin - Karalar, 2016, 163):

Tablo 1. Kuşak farklılıkları ve benzerlikleri

	Baby Boomers	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı
Özellikler ve değerler	<ul style="list-style-type: none"> • Sadakat duyguları yüksek • İşkolik • Takım çalışmasına önem veren • Kanaatkâr • Rekabetçi • Teknolojiye uzak • Otoriteden ziyade kendine güvenen • Kontrollü • Sorusu: Bunun anlamı nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Dengeli • Esnek • Sadakat duyguları değişken • Topluma duyarlı • İş motivasyonu yüksek • Kanaatkâr • Kaygılı • Teknoloji ile ilişkisi düşük • Düşük oranda otoriteye karşı • Kuşkucu • Sorusu: Çalışıyor mu? 	<ul style="list-style-type: none"> • Hevesli • Kendine güvenen • Sadakat duyguları az • Otoriteyi zor kabul eden • Bağımsızlığına düşkün • Sık iş değiştiren • Bireyci • Teknoloji ile büyüyen • Kesin, belirli • Sorusu: nasıl inşa ederiz? 	<ul style="list-style-type: none"> • Daha gerçekçi • Risk karşıtı • İşbirlikçi • Yaratıcı • Teknoloji ile doğan

2. KUŞAK TÜRLERİ

Çoklu kuşak kuramı söz konusu olduğunda akla ilk gelen isim Mannheim'dır (1927, 1952, 1972). Mannheim, travmatik tarihsel olayların nesiller arası bir bilinç yaratılmasındaki rolünü vurgulamıştı (Mannheim, 1972). Sonrasında çoklu kuşak kuramı Strauss - Howe (1991), Inglehart (1977), Sessa v.dğr. (2007), Kupperschmidt (2000), Twenge (2008-2010) gibi farklı isimlerce farklı açılardan ele alınmış ve popülerleştirilmiş olup günümüzde de güncelliğini yitirmemiştir.

Fikir vermesi bakımından farklı kaynaklardan öne çıkan kuşak sınıflamaları ve tarih aralıkları aşağıda tablo şeklinde verilmiştir (Taylor, 2008, 6; Reeves - Oh, 2007, 296; Çakmak - Yunus, 2017, 67; Twenge v.dğr. 2010, 1118; Gürbüz, 2015, 41):

Tablo 2. Kuşak isimlendirmeleri ve dönemler

Kuşak İsimlendirmeleri					
Tapscott	-	Baby Boom Generation (Bebek patlaması kuşağı)(1946-1960)	Generation X (X Kuşağı) (1965-1975)	Digital Generation (Dijital kuşak) (1976-2000)	-
Howe and Strauss	Silent Generation (Sessiz Nesil) (1925-1943)	Boom Generation (1943-1960)	13th Generation (13. Kuşak) (1961-1981)	Millennial Generation (Milenyum kuşağı) (1982-2009)	-
Lancaster and Stillman	Traditionalists (Gelenekçiler) (1900-1945)	Baby Boomers (1946-1964)	Generation Xers (1965-1980)	Generation Y (1981-1999)	-
Zemke v.dğr.	Veterans (Gaziler) (1922-1943)	Baby Boomers (1943-1960)	Gen-Xers (1960-1980)	Nexters (1980-1999)	
Oblinger and Oblinger	Matures (Olgunlar) (<1946)	Baby Boomers (1947-1964)	Gen-Xers (1965-1980)	Gen Y, Millennials (1981-1995)	Post Millennials (1995-Present)

Çoklu kuşak kuramı bağlamında her ne kadar farklı yıl aralıkları ve tanımlamalar söz konusu olsa da bu çalışmada sosyo-ekonomik, teknolojik ve kültürel dönüşümlerimizle daha fazla uyum sağladığı düşünülen kuşak ayrımı esas alınmıştır. Bu seçim, kuşaklar arası farklılaşma ve aynı zamanda aynı teknolojik ve kültürel unsurlara muhatap olma durumu ile birlikte teknolojik değişimin hızlandığı aralıklarla ilgili ideal bir zaman aralığına işaret ettiği düşünüldüğü için tercih edilmiştir (Twenge v.dğr., 2010, 1118; Çakmak - Yunus, 2017, 67; Gürbüz, 2015, 41).

Bu kuşaklar kronolojik sırayla

- Bebek Patlaması Kuşağı (Baby Boomers; 1946 – 1964 arası doğanlar),
- X Kuşağı (Gen X; 1965 – 1981 arası doğanlar),
- Y Kuşağı (Gen Me, Gen Y ve nGen; 1982 – 1999 arasında doğanlar),

- Z Kuşağı (iGen ve Kuşak I; 2000 yılı ve sonrasında doğanlar) şeklindedir.

Farklı kuşak ayrımlarında birbirinden farklı zaman dilimleri ve isimlendirmeler (Reeves - Oh, 2007, 296) bulunsa da günümüzde sosyal yaşamda temelde dört aktif kuşağın çoğunluk ve etkinliğinden söz edilebilir.

2.1. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1964 yılına dek doğanları içeren bu kuşak, bebek patlaması kuşağı olarak adlandırılmaktadır. Bu kuşak, ağırlıklı olarak kadın-erkek eşitliği, ırkçılıkla mücadele ve çevreye duyarlılık konularıyla öne çıkan bir kuşak olmuştur (Strauss - Howe, 1991, 299-307). Bu kuşağa bağımsız olmaları ve kendi kaderlerini kontrol edebilecekleri öğretilmişti; dolayısıyla bu durum, 1960'lardaki anti-otoriter kültür hareketinde de kendini göstermiştir (Editors of New Strategist Publications, 2010, 6).

Bebek patlaması kuşağı; rekabetçi, bireyci, sistemin ilerlemesi adına onu düzenlemek için yollar arayan bireylerden oluşur. Büyüme, değişme ve genişleme, kuşak mensupları için önemli unsurlardır (Crampton - Hodge, 2009, 2). Televizyonun dünyalarını dramatik biçimde değiştirdiği bu kuşak, Martin Luther King, Woodstock, Beatles ve Hanoi Hilton gibi isimlerden etkilenmiştir. Kuşak mensupları büyüme ve kendini geliştirmeye inanmaktadır (Reeves - Oh, 2007, 301).

Bu kuşaktakiler iş birlikçi olup rıza esaslı bir yönetsel anlayış içerisinde çalışmayı tercih ederler. Çalışılan ortam, katılım ilkesi ve takım ruhu düşüncesi ekseninde şekillenmelidir (Sessa v.dğr., 2007, 49-52). İletişim önemli olmakla birlikte bireysel özerklikten ödün verilmemelidir (Toruntay, 2011, 71). Kuşak mensupları çalışkan ve kanaatkâr olup sadakat duyguları da yüksektir (Adıgüzel v.dğr., 2014, 71).

2.2. X Kuşağı (1965-1981)

Bu kuşağın üyeleri 1965 - 1981 yılları arasında doğmuştur. Kuşağın ebeveynleri, sessiz kuşak ya da bebek patlaması kuşağına (Baby Boomers) mensup bireyler olarak değerlendirilmektedir; göz ardı edilmiş olup daha az takdir görme ile yüz yüze gelmişlerdir. Önceki kuşağa göre kısmen daha az sadık olup teknoloji ile ilgili değişimi kabul etme

eğilimindedirler (Twenge, 2010, 203-209). Edimleri ile ilgili de yapıcı geri bildirim beklerler (Crampton - Hodge, 2009, 2). Bu kuşağın dünyaya geldikleri ve yetiştikleri yıllarda Türkiye’de ve dünyada önemli değişimler yaşanmıştır. Bunlara bağlı olarak geçiş kuşağı olarak da bilinmektedirler (Baltacı, 2016, 8).

X kuşağı üyeleri, özgürlüklerine düşkün olup kendi sorumluluklarını erken yaşlarda alarak daha çok mücadele ederek yetişmişlerdir. Kendilerine güvenen kuşak üyeleri pratik olup global düşünce ve çeşitliliğin farkındadırlar, esnek bir çalışma hayatını tercih ederler (Reeves - Oh, 2007, 301). Kuşak üyeleri, gelişmiş akademik eğitime ve uluslararası deneyimi artırma fırsatlarına yönelmiş, değerli yetenekler kazanmak için arayış içinde olmuşlardır (D’Amato - Herzfeldt, 2008, 932). Yine kuşak mensupları, geleneksel iş odaklı çalışma biçimlerinden ziyade sınırların daha az sarih olduğu iş alanları ve şartlarında çalışmayı tercih ederler. Yalnızken daha başarılı ve verimli çalışan kuşak üyeleri; çalışan, sabırsız ve iş merkezlidirler. İş ve özel yaşam arasındaki dengeye ulaştığından özen göstermeyi tercih etmektedirler (Toruntay, 2011, 74). X kuşağı üyeleri, aynı zamanda bağlılık hissiyatı değişken, otoriteye saygılı, toplumsal duyarlılığı olan, iş motivasyonları iyi, kanaatkâr bireyler olarak tanımlanmaktadır (Taylor, 2008, 11). Kuşak üyeleri, stresli işlerden uzak durup yaptıkları işi keyifli hâle getirir (Strauss - Howe, 1991, 323-328). X kuşağı üyeleri, farklılaşan dünya şartlarına adaptasyon adına büyük bir gayret içine de girmektedirler (Adıgüzel v.dğr., 2014, 172-175). Türkiye’de genellikle sessiz kuşağın çocukları olan X kuşağı üyeleri daha çalışkan, realist ve kanaatkâr bir yapıya sahiptirler (Çetin - Karalar, 2016, 4). X kuşağının en disiplinli ve en katı topluluk oldukları düşünülmektedir (Özer v.dğr., 2013, 139). X kuşağı üyeleri kendi sorunlarını kendileri çözmeye alışmıştır ve bu nedenle de kendilerine güvenleri ve iş becerileri daha yüksek görünmektedir (Akdemir v.dğr., 2013, 15). Fırtınalı bir dünyanın belirsizlikleriyle savaşmak zorunda kalan X kuşağı, kayıp kuşak olarak da isimlendirilmektedir (Altuntuğ, 2012, 205).

2.3. Y Kuşağı (1982–1999)

Y kuşağı, internetin doğup gelişmeye başladığı yıllarda doğmuş ilk kuşak olup farklı etnik köken ve kültürlerden kişilerle iletişimi görece daha fazla olan, dolayısıyla bu bağlamda karşı karşıya buldukları zengin kültürel ortamlarla öne çıkan bir kuşaktır. Diğer yandan kuşak üyeleri, doğumlarından itibaren yoğun biçimde iletişim ortamı ve reklamların etkisinde kalmış olup ana babalarına oranla daha çok marka bilincine sahip olmuşlardır (Strauss - Howe, 1991, 341-343). Y kuşağı, milenyum kuşağı olarak da bilinir (Bencsik v.dğr., 2016, 92). İstatistiksel çalışmalar göstermiştir ki Y kuşağı mensupları arasındaki ekonomik şartlar karşılaştırıldığında alım gücü yüksek ve alım gücü düşük üyeler arasındaki farkın şimdiye kadar irdelenen bütün kuşaklar arasında en ciddi fark oluşturacak biçimde Y kuşağında ortaya çıktığı görülmüştür (Toruntay, 2011, 77).

Y kuşağı mensupları, otoriteyi kabullenmekte zorluk yaşayan, bu bağlamda da bağımsızlıklarını önemseyen, sıkça iş değiştirebilen, bireyselliği ön planda olan ve teknolojiyle büyüyen bireyler olarak değerlendirilmektedir (Taylor, 2008, 11). Kuşak üyeleri, teknoloji tutkunu ve teknoloji kullanımını iyi bilen kimselerdir. Günün ortalama on beş saatini medya ve iletişim teknolojileri ile geçiren bu kuşak için hayata dair konfor çok önemlidir. Y kuşağı mensupları, dışının bütünü içinde küçük bir dişli çarkı olmaksızın sistemin geleceği ile ilintili kritik bir konumda olmayı ve yeniliklerin içinde bulunmayı seçmektedirler (Adıgüzel v.dğr., 2014, 172-175).

Y kuşağı üyeleri gösterişe önem verirler, buna karşın dürüstlük ve milliyetçilik bakımından önceki kuşaklardan geridedirler. Bu grup, en az katı olan grup olarak gözükmemektedir (Özer v.dğr., 2013, 139). Bu bireyler, çok görevli ve çevik çalışanlar olarak tanımlanır. Aynı anda çeşitli işler yapabilme yeteneğini haizdirler. Dolayısıyla da bu nitelik, karar verme biçimleri bakımından kuşak mensuplarının işlerini kolaylaştırmaktadır (Yüksekbilgili, 2013, 1401).

Bu kuşağın; internet kuşağı, gelecek kuşak ve dijital kuşak olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Anılan isimler değerlendirildiğinde Y kuşağının kendinden önceki kuşaklardan hangi yönleriyle farklılaştığını görebiliriz. İngilizcede “neden” anlamındaki “Why” kelimesinden ge-

len bu “Y” harfi bu jenerasyona, sorgulayıcı yönlerinden dolayı verilmiştir (Baltacı, 2016, 10).

Y kuşağı, bazı tercih ve edimleriyle X kuşağından ayrılmaktadır (Koç - Öztürk, 2015, 86). Sorunları çözerken pragmatisttirler, başarıya odaklanmışlardır, kendilerine güvenirlere, iyimser olup çeşitliliği önemserler (Reeves - Oh, 2007, 301). Genellikle yüksek eğitimli olup geleneklerden yeni döneme geçişi sembolize ederler. Adaptasyon kapasiteleri yüksek olup aynı anda birden fazla işe odaklanabilirler. Eğitim, kur ve stajlar yoluyla kendilerini etkin biçimde hayata hazırlarlar. Sabırsız kişilikleri nedeniyle hızlıca ödül beklerler. Para kazanmak önemlidir, para ile özgürlük arasında ilişki kurarlar. Kolay iş değiştirebilirler, bu bağlamda çalıştıkları yerde motivasyona ihtiyaçları vardır (Berkup, 2014, 222-223).⁴

2.4. Z Kuşağı (2000 ve Sonrası)

Bu kuşak henüz belirgin biçimde çalışma yaşamında da bulunmadığı için kuşağın güçlü ve zayıf tarafları yeterince tespit edilememiş, bununla beraber yapılan gözlem ve değerlendirmeler, Z kuşağı üyelerinin marka ve iş gördükleri firmalara karşı sadakatsiz olabileceklerini, kararlı ve hırslı olmayabileceklerini, çabucak sıkıldıkları için kolay vazgeçebileceklerini ortaya koymaktadır (Bejtkovský, 2016, 29). Bu durum, aynı zamanda kuşak üyelerinin standart işlere yönelmeyip daha çok kişiselleştirebilecekleri alanları tercih etmeleri gibi bir sonucu da beraberinde getirebilmektedir (Toruntay, 2011, 83). Bununla beraber kuşak üyelerinin yaratıcılık, hak arama, farklı toplumsal katmanlarla diyalog ve başarılı iletişim konusunda da başarılı olabilecekleri değerlendirilmektedir. Tekno-küresel bir dünyada doğan Z kuşağının üyeleri, herhangi bir yerdeki herhangi bir kişiyle temasa geçebilir. Teknoloji bağımlısı olarak adlandırılacak Z’lerin, internete hâkim olmak, teknoloji (Taylor, 2008, 12), internet tabanlı oyunlar oynamak, internet ortamında sosyalleşmek, 7/24 çevrimiçi olmak, bilgi almak ve sürekli bir şeyler paylaşmak gibi yönleri bulunmaktadır. Sabırsızdırlar ve dikkatleri azdır.

⁴ Y kuşağı temel özellikleri konusunda fikir verebilecek bir tablo için bk. Zeki Yüksekbilgili, “Türk Tipi Y Kuşağı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/45 (2013): 342-353.

Özgüvenleri yüksek (Bencsik v.dğr., 2016, 96) olup verimli ve yenilikçi olma yönelimleri vardır (Berkup, 2014, 224). Z kuşağı tarafından kullanılan kelime, harf ve ifadeler, ebeveynleri için oldukça farklı olup bu durum, bazen iki jenerasyonu birbirinden ayırabilmektedir (Bencsik v.dğr., 2016, 93).

3. ÖRNEKLEMİN GENEL YAPISI

Araştırmamızın evreni, 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenimine devam eden 1016 öğrencidir. Kız öğrencilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3. Araştırma evreni

Hazırlık Sınıfı						
Normal Öğretim	Kız:	112	Erkek:	47	Toplam:	159
İkinci Öğretim	Kız:	77	Erkek:	50	Toplam:	127
Toplam	Kız:	189	Erkek:	97	G. Toplam:	286
1. Sınıf						
Normal Öğretim	Kız:	74	Erkek:	27	Toplam:	101
İkinci Öğretim	Kız:	49	Erkek:	30	Toplam:	79
Toplam	Kız:	123	Erkek:	57	G. Toplam:	180
2. Sınıf						
Normal Öğretim	Kız:	72	Erkek:	48	Toplam:	120
İkinci Öğretim	Kız:	54	Erkek:	34	Toplam:	88
Toplam	Kız:	126	Erkek:	82	G. Toplam:	208
3. Sınıf						
Normal Öğretim	Kız:	67	Erkek:	46	Toplam:	113
İkinci Öğretim	Kız:	61	Erkek:	34	Toplam:	95
Toplam	Kız:	128	Erkek:	80	G. Toplam:	208
4. Sınıf						
Normal Öğretim	Kız:	42	Erkek:	25	Toplam:	67
İkinci Öğretim	Kız:	38	Erkek:	22	Toplam:	60
Toplam	Kız:	81	Erkek:	53	G. Toplam:	134

Bunların dışında devam mecburiyeti olmayıp alttan dersi bulunan 25 kız ve 17 erkek öğrenci vardır. Toplamda Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kayıtlı 1016 öğrenci bulunmaktadır.

Örneklem: Örneklem, araştırma evreninin yaklaşık %50'sinden oluşturulmuş olup bu durum araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmıştır. Örneklem seçiminde tabakalı (katmanlı) örneklem seçimi tekniği kullanılmıştır (Senam - Akpan, 2014, 470). Bu teknik çerçevesinde ana tabaka sınıf düzeyi olmak üzere; yaş, cinsiyet ve birinci-ikinci öğretim olma durumu bağlamında katmanlar oluşturulmuş, bu ana tabaka ve katmanlardan orantısız tabakalı seçim tekniğine uygun şekilde örneklem alınmıştır. Örneklem alınırken her ne kadar yukarıdaki katmanlar ekseninde orantısız tesadüfi seçim yapılsa da gerek hazırlık 1, 2, 3 ve 4. sınıf düzeyinden gerek kız gerekse erkek sınıflarından hem birinci hem de ikinci öğretimden öğrencilerin olmasına özen gösterilmiştir. Kız-erkek sınıfları, birinci ve ikinci öğretim sınıfları arasındaki sayısal fark dikkate alınmış, sağlıklı temsiliyet oluşması adına orantısız tabakalı örneklem seçimi tekniği tercih edilmiştir.⁵ Bu çerçevede belirlemiş olduğumuz evren içerisinden araştırmaya 490 öğrenci dâhil olmuştur. Ancak yapılan anket neticesinde yaş grubu olarak Y kuşağı içerisine girmeyen öğrencilere ait formlar, işaretlenmemiş boş sayfaları bulunan ve belirgin biçimde topluca aynı seçeneklerin işaretlendiği formlar düşülmüş; değerlendirme 450 anket formu üzerinden yapılmıştır. Araştırmamız, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesine kayıtlı öğrencilerle sınırlıdır.

Bunun dışında X kuşağı bağlamında yapılacak değerlendirmeler için kuşak yaş sınırlarında 6 öğretim elemanı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Her bir görüşmeci M1, M2, M3, M4, M5, M6 ile kodlanarak öğretim elemanlarının çalışma bünyesinde ifade ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Yine anketlerin son bölümlerinde yer alan öğrenci görüşlerine ilişkin bölümü dolduran öğrencilerin ifadelerinden seçkiler ÖG1, ÖG2... şeklinde kodlanmış, verilerin analizinde bu görüşlere de yer verilmiştir.

⁵ Tabakalı örneklem seçiminin avantaj ve dezavantajları için bk. Peter Lynn, "The Advantage and Disadvantage of Implicitly Stratified Sampling", *Understanding Society Working Paper Series*, 2016-05, 1-14, DOI: 10.12758/mda.2018.02.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Örneklemin demografik yapısı şu şekildedir:

Tablo 4. Örneklemin cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	168	37,3
Kız	282	62,7
Toplam	450	100,0

Örneklemin %37,3'ü erkek, %62,7'si kız öğrencilerden oluşmaktadır. Eğitim alan kız-erkek öğrenci sayıları düşünüldüğünde orantılı bir temsiliyetin de sağlandığı görülmektedir.

Tablo 5. Örneklemin yaş dağılımı

Yaş	N	%
18-23 yaş	380	84,4
23 ve yukarı	70	15,6
Toplam	450	100,0

Örneklemin %84,4'ü 18-23 yaş aralığında, %15,6'sı ise 23 yaş ve üzeridir (1982-1999 doğumlular). Bu durum beklendiği üzere örneklemin büyük bölümünün Y kuşağının son dönemlerinden olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Örneklemin sınıf seviyelerine göre dağılımı

Kaçıncı Sınıf	N	%
Hazırlık	71	15,8
1. Sınıf	85	18,9
2. Sınıf	139	30,9
3. Sınıf	87	19,3
4. Sınıf	68	15,1
Toplam	450	100,0

Yukarıdaki dağılım, örneklemin tüm sınıf düzeylerini kapsayacak biçimde teşekkül ettiğini göstermektedir. Okuldaki sınıf sayısı ile orantılı olarak 2. sınıf öğrencilerinden temsiliyetin %30,9 ile en yüksek düzeyde ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 7. Örneklemin öğrenim türüne göre dağılımı

Öğrenim Türü	N	%
Birinci Öğretim	234	52,0
İkinci Öğretim	216	48,0
Toplam	450	100,0

Yine tabloda görüldüğü üzere birinci ve ikinci öğretim öğrencileri arasında oransal anlamda dengeli bir dağılımın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Örneklemin aylık gelir durumuna göre dağılımı

Aylık Gelir Durumu	N	%
Çok iyi	3	0,7
İyi	108	24,0
Orta	298	66,2
Kötü	32	7,1
Çok kötü	9	2,0
Toplam	450	100,0

Araştırma alanında eğitim gören ilahiyat öğrencilerinin büyük bölümünün orta gelir grubundaki ailelerden geldiği anlaşılmaktadır. Katılımcı öğrencilerin sadece %0,7'sinin çok iyi gelir düzeyinde olması, üst gelir grubundaki ailelerin ve gençlerin yüksek din eğimine yönelik yaklaşım ya da tercihlerine yönelik dikkat çekici bir veri ortaya çıkarmıştır. Dinî hayat ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki bağ, tek yönlü ve tek boyutlu değildir. Bu yüzden dindarlık ile sosyo-ekonomik bağlamda sosyal sınıf ve gelir seviyesi arasındaki ilişkilerin farklı nedenlerden beslenerek biçimlendiği de dikkate alınmalıdır. Bununla beraber çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalar da göstermektedir ki dinsel içerikli aktivitelerle daha

fazla ilgilenenler sosyo-ekonomik bakımdan ‘orta’ gelir düzeyine sahip kimselerdir (Onay, 2004, 115’den akt. Koç, 2010, 238).

Tablo 9. Anne eğitim durumu

Anne Eğitim Durumu	N	%
Okur yazar değil	31	6,9
Okur yazar, diploması yok	38	8,4
İlkokul mezunu	273	60,7
Ortaokul mezunu	70	15,6
Lise mezunu	31	6,9
Yüksekokul, üniversite mezunu	6	1,3
Lisansüstü eğitim (YL-Doktora)	1	0,2
Toplam	450	100,0

Öğrencilerin büyük bölümünün anne eğitim düzeyinin ancak ilkökul düzeyinde olduğu görülmektedir. Çocuğun yetiştirme sürecinde en önemli etken olan annenin eğitimi inkâr edilemez önemi haiz olduğu düşünüldüğünde üniversite eğitimine yönelme sonrasında gerekli olabilecek destek süreci ya da olası çatışmalarda bu oran göz ardı edilemez.

Tablo 10. Baba eğitim durumu

Baba eğitim durumu	N	%
Okur yazar değil	5	1,1
Okur yazar, diploması yok	16	3,6
İlkokul mezunu	182	40,4
Ortaokul mezunu	83	18,4
Lise mezunu	90	20,0
Yüksekokul, üniversite mezunu	69	15,3
Lisansüstü eğitim (YL-Doktora)	5	1,1
Toplam	450	100,0

Baba eğitim durumuna bakıldığında anneye oranla daha fazla sayıda üniversite eğitimi almış baba olması dikkat çekicidir. Ancak iş yaşamında hâlen erkek ağırlığı dikkate alındığında anne eğitimine oranla kabul edilebilir bir oran ortaya çıkmıştır. Yine de lise ve altı düzeyde eğitimli baba oranının yüksek olduğu görülmektedir. Anne babanın eğitimi göstermektedir ki ilahiyat eğitimi alan öğrenciler için yüksek eğitimli ebeveynlerin sayısı az görünmektedir.

Tablo 11. İlahiyat fakültesini seçmekteki neden

İlahiyat fakültesini seçmenizde en önemli sebep ne idi?	N	%
Aile	94	20,9
Arkadaş	5	1,1
Dinî hassasiyetlerim	68	15,1
Toplumdaki saygınlığı	9	2,0
İş bulma kolaylığı	72	16,0
Bölümü seviyor ve okumak istiyor olmam	202	44,9
Toplam	450	100,0

Bölüm seçimi ile ilintili soruya verilen yanıtlar dikkat çekicidir. Aile etkisi ve yönlendirmesi ile bölümü seçenlerin oranı %20,9 olarak ortaya çıkmıştır. Yine %2 oranında toplumdaki saygınlığa bağlı tercih ve %16'luk oranın iş bulma kolaylığına bağlı yaptığı seçim göstermektedir ki önemli sayıda öğrenci dinî hassasiyet, yönelim ve bölüme olan sevgisi dışındaki faktörlere bağlı olarak ilahiyat fakültesine yerleşmiştir. Bu oranlar, eğitim süreci ve buna bağlı olarak bölümle ilgili idealizmin ortaya çıkış derecesiyle ilintili fikir verebilir. Öğrencilerle yapılan gözlem ve görüşmeler göstermiştir ki özellikle kız öğrencilerin kayda değer bir bölümü, aile yönlendirmesi ile üniversite tercihinde bulunmak durumunda kalmışlardır. Bu noktada "ÖG9: Aile baskısı ile ilahiyat okumak derslere yönelik çalışma azmimi etkiliyor. ÖG7: Eğitim sisteminin kaynaklanan sıkıntılardan dolayı çoğu öğrenci mutsuz ve ne istediğini

kendisi de bilmiyor. Aile, toplum zoruyla bir yerlere zorla geliyorlar.

ÖG8: Gelir düzeyi eşit olsun. Hiçbirimiz istemediğimiz bölümlerde sırf maaş için kendimizi harcamayalım. Herkes sevdiği işi yapsın.” şeklindeki öğrenci görüşleri de bu durumu destekler mahiyettedir. Zorunlu tercih, beraberinde başarısızlık, motivasyon eksikliği, dolayısıyla mutsuzluk ve verimsizliği de getirebilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik vurgusu, bağlantılı olarak sevilen işi yapma arzusunun ifadelendirilmesi de dikkat çekicidir.

Yine “M5: Gariban Anadolu çocuğu çoğunlukla hedef kitle, dolayısıyla iş aş beklentisi anlaşılabilir. Geline koşullar belli. Belki biraz kolay para kazanma peşindeler zaruretten. M6: Kimlik sorunları ve savrulmalar yaşayan kendini yeterince dolduramamış bir topluluk. Bunda geldikleri çevre de önemli bir etken.” şeklindeki öğretim elemanlarının tespitleri de göstermektedir ki ekonomik ve çevresel koşulların dayattığı zaruri bir tercih ve yönelme ya da yöneltme durumu da söz konusudur. Geline koşullar hem yeterliliklerle ilgili bir açmaz oluşturabilmekte hem de kimileri için severek isteyerek yapılan bir seçimden ziyade, hayatı asgari düzeyde idame ettirebilmeye yönelik bir zorunlu seçim durumu söz konusu olabilmektedir.

Tablo 12. Tekrar seçim olsa ilahiyatın okunup okunmayacağı

Tekrar seçim döneminize dönseydiniz yine ilahiyat okur muydunuz?	N	%
Evet	305	67,8
Hayır	143	31,8
Cevapsız	2	0,4
Toplam	450	100,0

Bağlantılı olarak tekrar aynı bölümü seçip seçmeyecekleri sorusuna öğrencilerin %67,8’i evet, %31,8’i hayır cevabı verirken %0,4’ü soruyu

cevapsız bırakmıştır. Oranların bir önceki ilahiyat öğrenimi tercihi tablosu ile paralellik arz ettiği görülmektedir. %31,8 gibi büyük bir oranda öğrenci, tekrar ilahiyat fakültesi okumayı tercih etmemektedir. Bunun model olma noktasındaki tercihlerle bağlantısı göz ardı edilemez.

Kuşak özelliklerine uyum aranması hasebiyle Y kuşağı özellikleri ile ilintili sorularda kısmen katılıyorum, katılıyorum ve tamamen katılıyorum tercihlerini işaretleyenlerin oranı sorular ekseninde aşağıda verilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin oranları yüzdelik rakam sonuna E ve K şeklinde belirtilmek suretiyle ayrı ayrı ifade edilmiştir.

Tablo 13. Örneklemin Y kuşağı özellikleri ile ilintili sorulara verdikleri cevaplar

Örneklemin Y kuşağı özellikleri ile ilintili sorulara verdikleri cevaplar.	Teknolojik gelişmeleri yakinen takip eder ve yeni teknolojileri olabildiğince hayatımda kullanırım		Yeri geldiğinde otoriteye meydan okuyabilirim		Yeni şeyler denemek benim için önemlidir		Harcama yapmayı severim, ama bilinçli tüketiciyimdir, marka bilincim yüksektir		Sosyal ilişkiler kurmayı severim ve önemserim		Geleceğimle ilgili kararlarda rol model tavsiyelerine ihtiyaç duyanım		Yapacağım herhangi bir işle ilgili teşvik edilmem önemlidir		Hızlı düşünmek, hızlı hareket etmek ve hızlı tüketmek hayat tarzım için doğru bir tanımlamadır	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tamamen katılıyorum	85	18,9 9,8E 9,1K	117	26,0 13,6E 12,4K	151	33,6 10,4E 23,1K	78	17,3 7,1E 10,2K	191	42,4 14,9E 27,6K	69	15,3 6,4E 8,9K	100	22,2 8,4E 13,8K	68	15,1 5,8E 9,3K
Katılıyorum	139	30,9 12,2E 18,7K	121	26,9 9,8E 17,1K	169	37,6 15,8E 21,8K	115	25,6 11,1E 14,4K	176	39,1 14,2E 24,9K	143	31,8 9,8E 22,0K	162	36,0 12,7E 23,3K	102	22,7 8,7E 14,2K
Kısmen Katılıyorum	168	37,3 11,8E 25,6K	132	29,3 7,8E 21,6K	111	24,7 9,8E 14,9K	151	33,6 11,1E 22,4K	74	16,4 7,3E 9,1K	154	34,2 13,3E 20,9K	131	29,1 10,9E 18,2K	168	37,3 14,4E 22,9K
Katılmıyorum	38	8,4 2,7E 5,8K	51	11,3 2,9E 8,4K	13	2,9 0,4E 2,4K	51	11,3 3,3E 8,0K	7	1,6 0,7E 0,9K	54	12,0 4,4E 7,6K	37	8,2 3,3E 4,9K	68	15,1 4,7E 10,4K
Hiç katılmıyorum	17	3,8 0,9E 2,9K	21	4,7 2,4E 2,2K	5	1,1 0,7E 0,4K	51	11,3 4,2E 7,1K	2	0,4 0,2E 0,2K	28	6,2 3,3E 2,9K	20	4,4 2,0E 2,4K	44	9,8 3,8E 6,4K
Cevapsız	3	0,7 0,0E 0,7K	8	1,8 0,9E 0,9K	1	0,2 0,2E 0,0K	4	0,9 0,4E 0,4K	450	100,0	2	0,4 0,0E 0,4K	450	100,0	450	100,0
Toplam	450	100,0	450	100,0	450	100,0	450	100,0	191	42,4	450	100,0	100	22,2	68	15,1

Y kuşağı özelliklerine ilişkin alt alta pek çok tablo ortaya çıkacağı için veriler tek tabloda birleştirilmiştir. Y kuşağının temel karakteristiklerine uyumu ölçmeye yönelik sorular irdelendiğinde katılmıyorum, hiç katılmıyorum seçeneklerini tercih edenlerin yüzdesinin düşüklüğü dikkat çekicidir. Bununla beraber tamamen katılıyorum, katılıyorum ve kısmen katılıyorum seçeneklerini işaretleyenlerin oranı, Y kuşağı özelliklerinin

taşıdığına dair önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Y kuşağı ile uyumu irdeleyen sorular göstermektedir ki Bozok İlahiyat öğrencileri, Y kuşağının genel karakteristikleri ile uyumlu bir görünüm arz etmektedir.

Burada kız ve erkek öğrenciler arasında ankete katılanların sayısal oranı düşünüldüğünde orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sadece otoriteye karşı durabilme ve teknolojik gelişmeleri yakinen takip etme noktasında tamamen katılıyorum seçeneğinde katılımcı sayısı az olsa da erkeklerde oranın yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıda verilen bulgular üç temel noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi, öğrencilerin model olma, model alma noktasındaki temel kanaatleri; ikincisi, ilahiyat öğrencisine ne tür bir rol biçtikleri, üçüncüsü ise model olma zaruretine bağlı olarak ortaya çıkan tepki, baskı ya da gerilime dair düşüncelerdir.

Tablo 14. Dinî anlamda model alma durumu

Hayatımda dinî anlamda model aldığım kimseler olmuştur		N	%
	Tamamen katılıyorum	120	26,7
	Katılıyorum	170	37,8
	Kısmen Katılıyorum	102	22,7
	Katılmıyorum	32	7,1
	Hiç katılmıyorum	20	4,4
	Cevapsız	6	1,3
	Toplam	450	100,0

Y kuşağı ilahiyat öğrencilerinin model alma ve model olma noktasındaki kanaatleri sorgulandığında dinî anlamda model aldıkları kimse olup olmadığı sorusuna, ağırlıklı olarak katılıyorum cevabı verilmiştir. Öğrencilerin çok büyük bir kısmı, dinî anlamda model olarak benimsediği kimseler olduğunu ifade etmiştir. Bu soruda atfın büyük ölçüde

Müslümanlar için en büyük örnek Hz. Muhammed'e yapıldığı düşünülebilir. Bu bağlamda ilintili soru ve tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 15. Hz. Muhammed'in örnek oluşu

Müslüman için tek örnek Hz. Muhammed'dir	N	%
Tamamen katılıyorum	269	59,8
Katılıyorum	81	18,0
Kısmen Katılıyorum	49	10,9
Katılmıyorum	35	7,8
Hiç katılmıyorum	12	2,7
Cevapsız	4	0,9
Toplam	450	100,0

Hz. Muhammed'in tek örnek oluşu noktasında büyük çoğunluğun olumlu görüş bildirdiği görülmektedir. Ancak burada tek ibaresi farklı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Hz. Muhammed, bir ilahiyat öğrencisi için elbette ki en büyük örnek kabul edilmektedir, ancak bu soruda kullanılan "tek" ibaresine verilen cevap dikkat çekicidir. Ankette sorulan diğer bazı sorulara verilen cevap, bu soruya verilen cevapla paralellik arz etmemektedir.

Tablo 16. Gelecekte dinî anlamda model alınacak kimseler var mı?

Gelecekte dinî anlamda model alacağım kimseler olacaktır	N	%
Tamamen katılıyorum	77	17,1
Katılıyorum	173	38,4
Kısmen Katılıyorum	123	27,3
Katılmıyorum	51	11,3
Hiç katılmıyorum	20	4,4
Cevapsız	6	1,3
Toplam	450	100,0

Ahlaki model bulmanın zorluğuna katılanların oranı ciddi oranda yüksektir. Bunun yanında Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu ve vefat ettiği düşünüldüğünde gelecekte dinî anlamda örnek (model) alacağım kimseler olacaktır sorusuna %17,1'lik oranda katılımcının ta-

mamen katılması, %38,4'lük oranda katılımcının katılıyorum seçeneğini tercih etmesi ise dikkat çekicidir.

Tablo 17. Doğru dinî anlayış ve yaşayış geliştirebilmek için örnek almanın gerekliliği

Doğru dinî anlayış ve yaşayış geliştirebilmek için örnek almak gereklidir	N	%
Tamamen katılıyorum	113	25,1
Katılıyorum	166	36,9
Kısmen Katılıyorum	109	24,2
Katılmıyorum	43	9,6
Hiç katılmıyorum	16	3,6
Cevapsız	3	0,7
Toplam	450	100,0

Tabloda verildiği üzere doğru dinî anlayış ve yaşayış geliştirebilmek için örnek almak gereklidir sorusuna da yüksek oranda olumlu bakış ortaya konmakta, doğru dinî anlayış ve yaşayış, katılımcıların büyük bölümü tarafından örnek almaya bağlanmaktadır. Bu da göstermektedir ki birey için model olma öncesinde bir konumda olduğu düşünülebilecek olan model alma hususunda net bir yaklaşım bulunmamaktadır. Doğru dinî anlayış ve yaşayışın dinî metinlere ya da bilgi kaynaklarının ötesinde örnek şahsiyetlere din eğitimi alan kişilerce bağlanması diğer bir dikkat çekici husustur.

Tablo 18. İslam'ı doğru yaşayabilmek için bir yol göstericiye (mürşide) ihtiyaç var mıdır?

İslam'ı doğru yaşayabilmek için bir yol göstericiye (mürşide) ihtiyaç vardır	N	%
Tamamen katılıyorum	97	21,6
Katılıyorum	87	19,3
Kısmen Katılıyorum	113	25,1
Katılmıyorum	68	15,1
Hiç katılmıyorum	84	18,7
Cevapsız	1	0,2
Toplam	450	100,0

Yukarıdaki sorularla bağlantılı biçimde, fakat farklı bir kavram kullanılarak sorulan soruda ise durum kısmen farklılaşmaktadır. İslam'ın doğru yaşanması noktasında bir yol gösterici arayışı bir önceki tabloya göre daha düşük oranda ortaya çıkmaktadır. Örnek alma ve yol göstericiye tabi olma belirgin biçimde birbirinden ayrılmaktadır. Her ne kadar burada oran düşse de İslam'ın doğru yaşanabilmesi Kur'an ve sünnet dışında bir yol göstericiye de bağlanabilmekte olup bu yönelim dikkat çekicidir. Bu anlamda "ÖG13: Kişinin hayatında bazı yönlerini model aldığı kimseler olmalıdır. Bu ona hem şevk ve azim verir hem de yaşantısında zorlanmaz." şeklindeki öğrenci görüşü de örnek şahsiyetlerin hayatı kolaylaştırıp insanı motive edebileceğine dair bir kanıya işaret etmekte ve model almayı gerekli görmektedir.

Tablo 19. Model almak insanı atalete sevk edebilir mi?

Model almak insanı atalete sevk edebilir	N	%
Tamamen katılıyorum	45	10,0
Katılıyorum	58	12,9
Kısmen Katılıyorum	120	26,7
Katılmıyorum	138	30,7
Hiç katılmıyorum	86	19,1
Cevapsız	3	0,7
Toplam	450	100,0

Bu bölümde sorulan soru ile de model almanın, bağlantılı biçimde model olmanın olası sonuçlarına dair bir değerlendirme istenmiştir. Katılımcıların yaklaşık yarısı, aslında model olarak hayat sürmenin insanı dinamizmden uzaklaştırıp atalete sürükleyebileceği değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bu husus dikkat çekicidir. Oranın bu denli yüksek olması, inanç, ibadet, davranış ve yaşayışıyla kendini model olma zorunluluğunda hissetmeden ilahiyat öğrencisinin aslında bu konuda zihninde netleşmemiş unsurlar olduğuna da işaret etmektedir. Y kuşağının dinamizmi düşünüldüğünde dinamik biçimde kendi hayatının kontrolünü kendi ellerinde tutma düşünce ve isteği de etken bir faktör olarak düşünülebilir. Konu ile ilintili

“ÖG12: İnsanlar bir model belirledikten sonra tembelliğe yönelebilir. Ancak birçok kişinin de bu model kimselere ihtiyacı var. Artı ve eksi yönü ile bakınca artı yönü daha fazla model olmanın.” şeklindeki öğrenci görüşü, salt model almanın tembelliğe yönelme ile arasında bir bağ kursa da pek çok kişinin de bir modele ihtiyacı olduğu düşüncesinden uzak görünmemektedir.

Konunun doğrudan ilahiyatçı ekseninde irdelendiği aşağıdaki sorularda ilahiyatçı-model insan bağıntısı, katılımcıların kanaatleri bazında sorgulanmıştır. Bir ilahiyatçının aynı zamanda model bir şahsiyet olup olmaması gerektiğini sorgulayan ifadeye katılımcıların neredeyse tamamı olumlu yanıt vermiştir. Bu da göstermektedir ki ilahiyat öğrencileri, ilahiyatı seçiş biçimleri ve içselleştirme dereceleri ne olursa olsun ilahiyatçıya örnek insan olma misyonu yüklemektedirler. Böylesi bir yaklaşımda elbette dinî metinlerdeki örnek insan olmaya atıf, toplumsalın bu konudaki ürettiği örnek birey olma değeri, çevrenin ister istemez özellikle din adamı ya da ilahiyatçıya yüklemiş olduğu misyonun etkisi de yadsınamaz.

Tablo 20. Bir ilahiyatçı aynı zamanda örnek bir insan olmalı mıdır?

Bir ilahiyatçı aynı zamanda örnek bir insan olmalıdır	N	%
Tamamen katılıyorum	250	55,6
Katılıyorum	168	37,3
Kısmen Katılıyorum	27	6,0
Katılmıyorum	4	0,9
Hiç katılmıyorum	1	0,2
Toplam	450	100,0

Yukarıdaki soru ile de bağlantılı biçimde ilahiyatçı için biçilen rol, aşağıda verilen üç soruda da benzer çizgide ortaya çıkmaktadır. İlahiyatçının giyiminden davranışlarına, hatta kişiliğine, göstereceği tavra kadar dikkatli olması gerektiği yönündeki genel kanaat çok büyük oranda ortaya çıkmıştır. Bu konuda öğretim elemanlarının “M3: Genç bilinçli olmalı, İslam’ın onun üzerinden, onun bu etiketi üzerinden değerlendirildiğini bilmeli ve ona göre davranmalı. Zaten bu işi severek isteyerek içselleştirerek yapmalı.

M3: Temsiliyet olmayacaksa ben ilahiyatçiyım dememeliler. Seçmişlerse gereğini yapmalılar. M4: İlahiyatçının örnek insan olma misyonu var. Kur'an bu konuda referans. M5: Bu yola isteyerek giriyorsanız kurallarına uyacaksınız. İstmeden burada iseniz ayrı. Kimliğinizin gereğini yerine getirmek zorundasınız. Bu kimi zaman bir dua okumak olur, kimi zaman belli şekilde davranmak.” şeklindeki görüşleri, ilahiyatçıların söylem ve davranışlarında tercihli girdikleri bu yolda son derece dikkatli olmaları gerektiği şeklinde anlaşılabilir. Bu duruma dinî metinler eksenli referans verildiği de görülmektedir. Bu söylemler, öğretim elemanlarınca da ilahiyat öğrencisine açık bir görev ve misyon yüklendiğinin göstergesi niteliğindedir. Yine benzer bir öğrenci kanaati de “*ÖG10: Bence ilahiyat okuyanlar, bu işi canla başla isteyenler, bir kimliğinin olduğunu farkına varmalıdırlar. Biz örnek insan olacağız. Hep en mükemmel, en iyi insan modeli olmamız gerekiyor.*” şeklindedir. Bu ve benzeri öğrenci görüşleri de öğrencilerin de kendine bu tür bir görevi yüklediğini göstermektedir.

Tablo 21. İlahiyatçı dini temsil ediyor, buna göre davranmalıdır

İlahiyatçı dini temsil ediyor, buna göre davranmalıdır	N	%
Tamamen katılıyorum	165	36,7
Katılıyorum	176	39,1
Kısmen Katılıyorum	73	16,2
Katılmıyorum	21	4,7
Hiç katılmıyorum	12	2,7
Cevapsız	3	0,7
Toplam	450	100,0

Yukarıdaki tablolarla da uyumlu biçimde “*M4: Sorumluluğum aynı olsa da hata lüksüm yok. Müslümanın görevi var ama bilgi bana ekstra sorumluluk yüklüyor. M4: İlahiyatçı bin düşünüp bir söylemeli. İslam onun üzerinden değerlendirilebiliyor.*”; “*ÖG11: Bilen yaşar prensibinden ilahiyatçılar rol olmalı. İlahiyatçı imajı toplumda iyi ya da kötü ise bunu olumluya çevirecek yine biziz.*” şeklindeki öğretim elemanı ve öğrenci

görüşleri de ilahiyatçıya yüklenen misyonu destekler nitelikte bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Aşağıda görüldüğü üzere tüm Müslümanların muharabı olduğu giyimde uyulması gerekli ölçütler konusu, özel başlıkta ilahiyatçı için özen gösterilmesi gereken bir alana dönüşmüş gözükmemektedir.

Tablo 22. İlahiyatçı giyimine özen göstermelidir

İlahiyatçı giyimine özen göstermelidir	N	%
Tamamen katılıyorum	184	40,9
Katılıyorum	184	40,9
Kısmen Katılıyorum	59	13,1
Katılmıyorum	11	2,4
Hiç katılmıyorum	11	2,4
Cevapsız	1	0,2
Toplam	450	100,0

Aşağıdaki soru ile ilahiyatçı dışında din alanında hizmet veren şahısların örnekliliği konusundaki görüşler sorgulanmış, ilahiyatçı din adamının fazlaca birbirinden ayrılmadığı ve din hizmeti alanındaki hemen hemen herkesten örnek olması noktasında benzer hassasiyetler beklendiği, bu grubun tamamına model olma misyonu yüklendiği görülmüştür.

Tablo 23. Din adamı örnek olmalı mı?

Toplumdaki ilahiyatçı, imam ya da din kültürü öğretmeni örnek insanlar olmalı gibi bir yaklaşımı doğru bulurum	N	%

Tamamen katılıyorum	99	22,0
Katılıyorum	144	32,0
Kısmen Katılıyorum	124	27,6
Katılmıyorum	40	8,9
Hiç katılmıyorum	40	8,9
Cevapsız	3	0,7
Toplam	450	100,0

Tablo 24. “İlahiyatçı da böyle yaparsa” söylemi

“İlahiyatçı da böyle yaparsa” söylemi beni rahatsız ediyor	N	%
Tamamen katılıyorum	311	69,1
Katılıyorum	79	17,6
Kısmen Katılıyorum	27	6,0
Katılmıyorum	13	2,9
Hiç katılmıyorum	20	4,4
Toplam	450	100,0

Bu bölümde ise ilahiyat öğrencisinin üzerinde hissettiği baskı ve model olmak durumunda kalışın olası sonuçları ile ilintili kanaatler sorgulanmıştır. Müslüman kimliğinin ötesinde ilahiyatçının, farklı konumlandırılarak onunla ilgili beklentilerin yüksek tutulması bu bağlamda her türlü söylem ve davranışının bir nevi toplumca süzgeçten geçirilerek ilahiyatçının hanesine yazılması, ilahiyat öğrencilerini rahatsız ediyor görünmektedir. Yukarıdaki tabloda ortaya çıkan %69,1’lik oranındaki “ilahiyatçı da böyle yaparsa söylemi beni rahatsız ediyor” düşüncesine tamamen katılıyorum... Yine “M1: İlahiyatçı olacak da matematikçi örnek insan olmayacak mı? Ama maalesef ilahiyatçı odaklı bu yanlış algı toplumda var.”; “ÖG6: “Bizden önce ilahiyatçı kimliğimiz önde, bunun böyle olmasını istemezdim.” şeklindeki öğretim elemanı ve öğrenci gö-

rüşü de göstermektedir ki bireyin benliği, kişiliğinin önünde olması gereken bir unsurdur. Örnek bir hayat sürme hassasiyeti de toplumun tüm kesimlerince paylaşılması gereken bir olgudur. Ancak realitede var olan “ÖG5: *Din ilahiyatçılara mı indi?*” şeklindeki öğrenci görüşü ile de ortaya konan düşünce sistemi, ilahiyat öğrencileri arasında rahatsız edici bulunmaktadır.

Tablo 25. Dinî hayat beraberinde sosyal hayatta fedakârlık getirir mi?

Günümüzde dinî bir hayat sürmek sosyal hayatla ilgili bazı fedakârlıklar gerektirir	N	%
Tamamen katılıyorum	149	33,1
Katılıyorum	154	34,2
Kısmen Katılıyorum	80	17,8
Katılmıyorum	32	7,1
Hiç katılmıyorum	30	6,7
Cevapsız	5	1,1
Toplam	450	100,0

Yukarıdaki soru ile bağlantılı biçimde model olmanın ötesinde dinî bir yaşantı, toplumsalın ortaya çıkardığı bazı alanlardan uzak kalmayı da beraberinde getirmekte ve bu durum fedakârlık olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda verilen tabloda dinî hayat sürmeyenlere göre bir fedakârlık içinde bulunduğu düşüncesinin izleri açık biçimde ortadadır. Diğer yandan “M6: *Toplumun beklentileri ile örtüşen bir davranış modeli mi, doğru olmanın yaşanması mı? Bu noktada bazen beklentileri aşamadığımız oluyor. Beklenen verilmek istenilenle her zaman aynı olmayabiliyor.*” şeklindeki öğretim elemanı kanaati de sonuçta ortaya çıkan denge çabası ve gerilimi gözler önüne serer niteliktedir.

Tablo 26. Model olma noktasında hissedilen baskı ve sonuçları

Model olma noktasındaki bizler üzerindeki baskı beni mutsuz ediyor	N	%
--	---	---

Tamamen katılıyorum	56	12,4
Katılıyorum	82	18,2
Kısmen Katılıyorum	125	27,8
Katılmıyorum	112	24,9
Hiç katılmıyorum	75	16,7
Toplam	450	100,0

Bu bölümde sorulan soruya verilen yanıtlar ise model olmak durumunda kalmanın ilahiyatçı üzerinde ister istemez duygusal bir gerilim yarattığına işaret eder niteliktedir. Model olma konusunda baskı ve mutsuzluk oluştuğuna %12,4'lük katılımcı tamamen katılıyorum seçeneğini işaretlerken, %18,2 oranında katılımcı ise katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir. %27,8 oranında ise kısmen katılıyorum seçeneğini işaretlenmiştir. Yine “M2: Toplumun yüklediği misyonu gerçekleştireceğiz diye heba olan hayatlar var. Herkes nasıl mutlu oluyorsa o şekilde yaşamalı, kendimiz olmalıyız. Kendimiz olduğumuzda insan oluruz. Ama bir yerde bir yüksek lisans yapan ya da çok okuyan varsa o da ilahiyatçı olmalı derken çıkmazdan çıkmadığımızın alt metnini ortaya koyuyoruz. M5: Çevre sizden kafasındaki din adamı imajına uygun davranışlar bekliyor, ilahiyatçıyı zorlayan bu. Bunu doğruyu yaşayarak aşmanın yolları aranabilir. Doğrusu yapıp anlatılıp gösterilebilir. Belki var olan baskıyı bu azaltabilir. M1: İlahiyatçıda kaçınılmaz bir denge kurma çabası var. Bu dengeyi kuramadığın zaman mutsuz oluyorsun. Bir yanda toplumun senden beklentileri, bir yanda da senin yaşama dair taleplerin. İkisi arasında sürekli bir denge kurma çabası söz konusu.” şeklindeki öğretim elemanı görüşlerinden, yaptıkları gözlemlerden ilahiyatçılar üzerinde bir baskı oluştuğunu değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. İfadelerden, çevrenin beklentileri ve kendi öz amaç ve beklentileri arasında sıkışıp kalan bir topluluk vurgusunun yapıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan “ÖG1: Toplum ilahiyatçı olmamızdan ötürü kendilerinin yapmadığı şeyleri bizlerden bekliyor. Biz de sıradan birer Müslümanız. ÖG2: İlahiyatçılardan mükemmel insanlar olmaları beklenmektedir. Fakülte öğrencileri bunun altında ezilmektedir. ÖG3: Aslında baskıyı toplumdan

çok ilahiyatçılar birbirine yapmakta, sürekli birbirlerini izleyip hata arayıp uyararak. ÖG4: Toplumda din hakkında bilgisi olmayanlar ilahiyatçıyı yargılamaya çalışıyor. Kendilerinin farkında değiller.” şeklindeki öğrenci görüşleri de anket sonuçları ve öğretim elemanı değerlendirmeleri ile paralellik arz etmektedir. Burada ortaya çıkan durum, Grace Davie’nin (2000) ‘vekil din’ teorisıyla belli yönleriyle örtüşür görünmektedir.

Bu tespitlerden hareketle ilahiyatçının ister istemez kendisini model olmak gibi bir misyonun içinde bulduğu, toplumun kimi zaman dinî gerçeklerle örtüşmese de yoğun talepleri, baskısı ve kontrolünün olduğu, ilahiyatçının ben olma savaşında sürekli bir denge mekanizması işletmek durumunda kaldığı, isteklilik ve içselleştirme söz konusu değilse gerilim ve istenmeyen davranışların bağlantılı olarak mutsuzluğun olası sonuç olduğu gibi bazı çıkarsamalar yapılabilir. Ancak bu noktada bireyin tamamen pasif olmadığı, hem kendisini hem de çevresini şekillendirdiği gerçeği de göz ardı edilmemelidir (Özalp - Yörük, 2017, 245).

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma sonucu elde edilen veriler, gözlemlerimiz, öğretim elemanlarının gözlem ve değerlendirmeleri ve öğrencilerin öz değerlendirmeleri üzerinden yapılan çıkarsamalara göre Yozgat Bozok İlahiyat Fakültesinde dinî eğitim alan öğrenciler daha çok Anadolu kökenli, ağırlıklı olarak düşük ve orta gelir düzeyine sahip, yüksek eğitim almamış bir çevreden gelmektedirler. Bölümü seçmelerinde iş kaygısı ve özellikle kız öğrenciler için aile yönlendirmesinin etkili olduğu söylenebilir. Diğer yandan %38,1 gibi yüksek oranda öğrencinin tekrar aynı bölümde okumak istemeyeceklerini dile getirmesi, yukarıdaki ifadelerle birlikte düşünüldüğünde günümüzde bu durumun üniversite ve meslek tercihi ile ilintili genel bir problem olduğu ortadadır. Bu konuda farklı bölümleri de kapsayan ileri araştırmalar yapılması gerekli görünmektedir.

Araştırma alanındaki ilahiyat öğrencileri her ne kadar Y kuşağının özelliklerini taşıyalar da aldıkları dinî eğitim, içinde buldukları dinî unsurlarla sıkça karşılaştıkları sosyal ortam belirli sınırlar çizmektedir. Gerek kişisel gözlemlerimiz gerek öğretim elemanlarının gözlem ve

değerlendirmeleri gerekse öğrencilerin öz değerlendirmeleri bu durumu doğrular niteliktedir. Kuşak özelliklerinin taşınmasında her ne kadar ilahiyat camiası dışarıdan kapalı bir alan gibi değerlendirilse de günümüz teknoloji dünyasında yaşam biçimi ve alışkanlıklar kolayca ve hızlı bir biçimde tüm iletişim alanlarına yayılabilmektedir.

Sonuçlara göre öğrencilerin büyük bölümü, daha önce dinî anlamda rol model olarak benimsedikleri birinin olduğunu belirtmişlerdir. Yine gelecekte dinî anlamda model alabileceği kimseler olabileceği sorusuna %17,1 tamamen katılıyorum, %38,4 ise katılıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bağlantılı olarak doğru dinî anlayış ve yaşayış için model almanın gerekliliğini ifade eden öğrenci oranı ciddi manada yüksek çıkmıştır. Bunu, öğrenci görüşleri de doğrular niteliktedir. Temel dinî metinlerden ziyade model üzerinden dini öğrenme ve yaşamaya dair bu yaklaşım dikkat çekicidir. Yine model alışın bireyi atalete sürükleyebileceğine ilişkin görüşe öğrencilerin büyük kısmının katılmaması da bunu doğrular niteliktedir.

Araştırma alanında ilahiyatçı ya da din adamı kimliğinin topluma yansımaya biçiminin son derece önemli olduğunun düşünüldüğü görülmüştür. İlahiyatın bir seçim olduğu, insanların, dini ilahiyatçı ya da din adamı üzerinden görüp okudukları, dolayısıyla her söylem ve hareketin ince elenip sık dokunması gerektiğine yönelik bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Giysilere dahi son derece dikkat edilmesi gerektiği yönündeki bulgular bunu doğrular niteliktedir. Bu bakış açısı büyük ölçüde öğretim elemanlarınca da paylaşılmaktadır. Diğer yandan “ilahiyatçı da böyle yaparsa” söyleminin araştırma alanında son derece yanlış bulunduğu görülmektedir. Bunu, bir öğrencinin “Din, ilahiyatçılara inmedi.” şeklindeki ifadesi de çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Her ne kadar ilahiyatçının örnek ve özenli davranmak durumunda olan insan olduğuna yönelik bir kanaat varsa da toplumun ilahiyatçıyı ya da din adamını merkeze alarak kendini öz değerlendirme süreçlerinin dışında bırakması, ilahiyatçı ve din adamından mükemmel olmasını beklemesi rahatsız edici bulunmaktadır. Bir yandan her bireyin kendi dinî bilgi, inanç ve davranış sistemini geliştirirken temel sorumlu olduğu düşüncesine görece uzak biçimde model insanın gerekliliğine göz önünde

olma, hep en doğru ve iyinin beklendiği karakter olma sorunsalı başa çıkılması zor bir durum ortaya çıkarıyor görünmektedir.

Bağlantılı biçimde ilahiyatçı ya da din adamı misyonunun sosyal birtakım fedakârlıkları kaçınılmaz kıldığı da araştırma bulguları arasındadır. Bu durumun bir yansıması, sosyal hayatta yaşanan kimi diyaloglarda ilahiyatçı kimliğinin öğrenilmesi akabinde iletişimde bir kopukluğun ortaya çıkabildiği ve mesafe konulabildiği yönündeki ifadelerdir. Bu yaklaşım çözümlenirken, ilahiyatçının söylem ve yaklaşımıyla karşı tarafı baskılayacağı veya sınırlayabileceği düşüncesinin oluşmasına bağlı bir çekincenin doğduğu ifade edilmiştir.

Netice itibarıyla araştırma evreninde öğrencilerde Y kuşağı, öğretim elemanlarında X kuşağı özelliklerinin büyük ölçüde taşındığı görülmüştür. Ancak dinî eğitim ve sosyal çevre kendi sınırlarını da çizmektedir. Model insan olma konusunda bir zaruret olduğuna yönelik inancın yanında toplumun biçtiği modelin bilgi ile uyuşmayabilmesi ve bireyin benliğini ortaya koyabilmesi noktasında ortaya çıkardığı baskı rahatsız edici bulunmaktadır. Bu da ilahiyatçı için sürekli bir denge kurma çabası ve içsel bir gerilim ortaya çıkarmaktadır. Eğitim sonrasında toplumla din adamı olarak pek çok noktada temas kurmak durumunda kalacak ilahiyatçı için bu çetrefilli durum, çözüm bekleyen bir sorunsal gibi görünmektedir. Çözümsüzlüğün dinî hizmet alanındaki motivasyonu da etkileyebileceği göz ardı edilemez. Bununla beraber bireyin tamamen pasif olmadığı, hem kendisini hem de çevresini şekillendirdiği gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Araştırma ile ortaya çıkan verilerin, geleceğin hazırlayıcısı konusunda sayılabilecek Y kuşağının daha iyi anlaşılabilmesi ve toplumsal hayatın kurgulanması noktasındaki dinamiklerin anlaşılabilmesi yolunda bir adım olacağı; “hayata dair yolu keşfetmek mi sadece takip etmek mi” sorusu ile ilintili zihinsel bir altyapı inşasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Yine araştırma sonuçlarının “model insan” algısının toplumsal dinamizm, dinî sosyalleşme süreçleri üzerine etkisinin anlaşılmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan, İslam’ı temsil etme noktasında ilahiyatçıya ya da din adamına yüklenen misyon ve ilahiyatçının etiketine uygun davranması gerekliliği konusundaki yaygın kanaate bağlı olarak öğrencide oluşan gerilim ve

gerilimin gerek bireysel gerekse toplumsal alana yansımalarının alanda yapılabilecek yeni çalışmalarla irdelenmesi gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Orhan - Batur, H. Zeynep - Ekşili, Nisa. "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/19 (2014): 165-182.
- Akdemir, Ali - Konakay, Gönül - Demirkaya, Harun - Noyan, Aral - Demir, Bülent - Ağ, Cengiz - Pehlivan, Çağlar v.dğr., "Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2013): 11-42.
- Altun, Fatma - Yazıcı, Hikmet. "Nitel ve Nizel Yöntemleri Kullanan Araştırmacıların Empatik Eğilimleri ve İşlevsel Olmayan Tutumları Arasındaki Farklılıklar". *TSA* 18/1 (2014): 371-386.
- Altuntuğ, Nevriye. "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 4/1 (2012): 203-212.
- Arslan, Aykut - Staub, Selva. "Kuşak Teorisi ve İşgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma". *KAÜ İİBF Dergisi* 6/11 (2015): 1-24.
- Aydin, Gülşen Çetin - Başol, Oğuz. "X Ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?". *EJOVOC : Electronic Journal of Vocational Colleges* Aralık (2014). <https://doi.org/10.17339/ejovoc.41369>.
- Baltacı, Halime Özer. *İletişim Becerileri ve Empatik Eğilim Arasındaki İlişkinin X ve Y Kuşaklarına Göre Farklılıklarının İncelenmesi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2016.
- Bejtkovský, Jiri. "The Employees of Baby Boomers Generation, Generation X, Generation Y and Generation Z in Selected Czech Corporations as Conceivers of Development and Competitiveness in Their Corporation". *Journal of Competitiveness* 8/4 (2016): 105-123.
- Bencsik, Andrea - Horváth-Csikós, Gabriella - Juhász, Timea. "Y and Z Generations at Workplaces". *Journal of Competitiveness* 8/3 (2016): 90-106.
- Benson, John - Brown, Michelle. "Generations at Work: Are There Differences and Do They Matter?". *The International Journal of Human Resource Management* 22/9 (2011): 1843-1865.
- Berkup, Sezin Baysal. "Working With Generations X And Y In Generation Z

- Period: Management Of Different Generations In Business Life”. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5/19 (2014): 218–229.
- Bulgan, Gülay - Göktaş, Pınar. “X, Y ve Z Kuşağı Engellilerinin Turizme Erişebilirliğinin Karşılaştırılması”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2016): 24–49.
- Çakmak, Fatih - Yunus, Mehmet Çelik. “Türkiye’de İstihdamın Kuşaklara Göre Analizi”. *Sayıştay Dergisi* 104/Ocak-Mart (2017): 65–86.
- Caranyagan, Dionesio. “Generational Differences Chart Traditionalists Baby Boomers Generation X Millennials Birth Years”. Accessed: May 6, 2019. https://www.academia.edu/27023453/Generational_Differences_Chart_Traditionalists_Baby_Boomers_Generation_X_Millennials_Birth_Years.
- Çetin Aydın, Gülşen - Başol, Oğuz. “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme Var Mı?”. *Electronic Journal of Vocational Colleges December* (2014).
- Çetin, Canan - Karalar, Serol. “X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 14/28 (2016): 157–197.
- Clement, Dominique. “Generations and the Transformation of Social Movements in Postwar Canada”. *Social History* 42/84 (2009): 361–387.
- Costanza, David P. - Badger, Jessica M. - Fraser, Rebecca L. - Severt, Jamie B. - Gade, Paul A. “Generational Differences in Work-Related Attitudes: A Meta-Analysis”. *Journal of Business and Psychology* 27 (2012): 375–394.
- Crampton, Suzanne M. - Hodge, John W. “Generation Y: Unchartered Territory”. *Journal of Business & Economics Research* 7/4 (2009): 1–6.
- D’Amato, Alessia - Herzfeldt, Regina. “Learning Orientation, Organizational Commitment and Talent Retention across Generations”. *Journal of Managerial Psychology* 23/8 (2008): 929–953.
- Davie, Grace. *Religion in Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Day, Robert A. *Bilimsel Makale Nasıl Yazılır, Nasıl Yayınlanır?*. Trc. Gülay Aşkar Altay. Ankara: Tübitak Yayınları, 1998.
- Deneçli, Ceyda - Deneçli, Sevdâ. “Nabza Göre Şerbet, Kuşağa Göre Etkinlik: Eğlencenin Pazarlanması ve Kuşaklar”. 2013. <https://issuu.com/vysaydin/docs/kusaklar>.

- Egri, Carolyn P. - Ralston, David A. "Generation Cohorts and Personal Values: A Comparison of China and the United States". *Organization Science* 15/2 (2004): 210-220.
- Giancola, Frank. "The Generation Gap: More Myth than Reality". *Human Resource Planning* 29/4 (2006): 32-37.
- Greenfield, Patricia M. "Social Change, Cultural Evolution, and Human Development". *Current Opinion in Psychology* 8 (2016): 84-92.
- Gürbüz, Sait. "Kuşak Farklılıkları: Mit Mi, Gerçek Mi?". *İş ve İnsan Dergisi* 2/1 (2015): 39-59. <https://doi.org/10.18394/iid.80342>.
- Hedström, Peter. "Explaining Social Change: An Analytical Approach". *Papers* 80. 2006. 70-95.
- Inglehart, Ronald. *The Silent Revolution*. New Jersey: Princeton University Press, 1977.
- Jurkiewicz, Carole L. - Brown, Roger G. "GenXers vs. Boomers vs. Matures Generational Comparisons of Public Employee Motivation". *Rev. Public Personnel Administration* FALL (1998): 18-37.
- Kalaycı, Sümeyye - Kökçel, Elif. "Y Kuşağının Teknoloji İle İlişkisi: Ön Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2017): 79-98.
- Keleş, Hatice Necla. "Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3/2 (2011): 129-139.
- Koç, Murat - Öztürk, Linda. "Mavi Yaka Y Kuşağının Liderlik Algılaması Üzerine Bazı Tespitler (Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesi Örneği)". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2015): 85-102.
- Koç, Mustafa. "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010): 217-248.
- Krywulak, Tim - Roberts, Martha. "Winning the Generation Wars: Making the Most of Generational Similarities and Differences in the Workforce". In *The Conference Board of Canada*. 1-76. 2009.
- Kupperschmidt, Betty. "Multigeneration Employees: Strategies for Effective Management". *The Health Care Manager* 19/1 (2000): 65-76.
- Lester, Scott W. - Standifer, Rhetta L. - Schultz, Nicole J. - Windsor, James M. "Actual Versus Perceived Generational Differences at Work: An Em-

- pirical Examinatio". *Journal of Leadership & Organizational Studies* 19/3 (2012): 341–354.
- Lower, Judith. "Brace Yourself Here Comes Generation Y". Erişim Tarihi: 5.5.2019. *Critical Care Nurse* 28/5 (2008): 80–85. <http://ccn.aacnjournals.org/content/28/5/80.full>.
- Macky, Keith - Gardner, Dianne - Forsyth, Stewart. "Generational Differences at Work: Introduction and Overview". *Journal of Managerial Psychology* 23/8 (2008): 857–861.
- Mannheim, Karl. "The Problem of Generations". In *Karl Mannheim: Essays*. 3rd Ed. 276–322. Routledge, 1972.
- Moss, Simon. "Generational Cohort Theory". *Sico Tests*. 2016. <http://www.psych-it.com.au/Psychlopedia/article.asp?id=374>.
- N. Eisenstad, Shmuel. "Social Change, Differentiation and Evolution". *American Sociological Review* 29/3 (1964).
- Özalp, Ahmet - Yörük, Ali. "Mead'e Göre Benlik: Etkileşim Dünyasında Toplum, Birey ve Din". *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 9/34 (2017): 241–246.
- Özdemir, Murat. "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (2010): 323–343.
- Özer, Pınar Süral - Eriş, Engin Deniz - Özmen, Ömür Neczan Timurcanday. "Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2013): 123–142.
- Parry, Emma - Urwin, Peter. "Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence". *International Journal of Management Reviews* 13 (2010): 79–96.
- Publicaitons, Editors of New Strategist. *American Generations*. New York: New Strategies Publications Inc., 2010.
- Reeves, Thomas C. - Oh, Eunjung. "Generational Differences". *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*. 2007. 295–303.
- Senam, Nsikan - Akpan, Uwem. "The Survey Communication on Research". *International Journal of Education and Research* 2/10 (2014): 461–478.
- Sessa, Valerie I. - Kabacoff, Robert I. - Deal, Jennifer - Brown, Heather. "Generational Differences in Leader Values and Leadership Behaviors". *The Psychologist-Manager Journal* 10/1 (2007): 47–74.

- Smola, Karen - Sutton, Charlotte D. "Generational Differences: Revisiting Generational Work Values for the New Millennium". *Journal of Organizational Behavior* 23 (2002): 363-382.
- Strauss, William - Howe, Neil. *Generations: The History of America's Future*. New York: Ny: William Morrow, 1991a.
- Strauss, William - Howe, Neil. *Generations. The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow and Company, Inc., 1991b.
- Sümer, Fulya Erendag. "Sosyal Medya Kullanım Pratikleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Global Media Journal TR Edition*, 8(15) 8/15 (2017): 166-181.
- Taylor, Colonel James C. *Whither March the Cohorts: The Validity of Generation Theory as a Determinant of the Sociocultural Values of Canadian Forces Personnel*. Canadian Forces College, 2008.
- Toruntay, Hatice. *Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.
- Twenge, Jean M. "A Review of the Empirical Evidence on Generational Differences in Work Attitudes". *J Bus Psychol* 25 (2010): 201-210.
- Twenge, Jean M. - Campbell, Stacy M. "Generational Differences in Psychological Traits and Their Impact on the Workplace". *Journal of Managerial Psychology*. 2008. <https://doi.org/10.1108/02683940810904367>.
- Twenge, Jean M. - Campbell, Stacy M. - Hoffman, Brian J. - Lance, Charles E. "Generational Differences in Work Values: Leisure and Extrinsic Values Increasing, Social and Intrinsic Values Decreasing". *Journal of Management* 36/5 (2010): 1117-1142.
- Yılmaz, Kaya. "Comparison of Quantitative and Qualitative Research Traditions: Epistemological, Theoretical, and Methodological Differences". *European Journal of Education* 48/2 (2013): 311-325.
- Yüksekbilgili, Zeki. "Türk Tipi Y Kuşağı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/45 (2013): 342-353.